

Nicolae Iorga

Figuri memorabile din istoria lumii

Acest volum înfățișează o serie din prelegerile ținute la Școala Superioară de Război de către Nicolae Iorga.

Împrejurările prin care trecem dau acestor figuri reprezentative ale războaielor altor veacuri un interes poate și mai actual decât altor conferințe și prelegeri, ce așteaptă la rândul lor lumina tiparului. Ele sunt reprezentative pentru concepția și puterea de evocare ale marelui nostru istoric.

Istoriografia modernă are tot mai mult tendința de-a despărți scrierile de caracter social și economic, în care viața maselor capătă aspectul anonim al fenomenelor colective, până la excesele de depersonalizare ale materialismului marxist, de biografiile „oamenilor care au făcut istorie“, a căror tradiție se poate urmări de la Plutarh. În portretele ce alcătuiesc această serie de „oameni care au purtat războaie“, Nicolae Iorga a știut să lege mereu personalitățile alese de el în câmpul nesfârșit al istoriei universale, de tot ceea ce reprezintă, regăsind în fiecare conducător de oaste elementele caracteristice ale mentalității și ale vieții secolului său. Cartea aduce astfel o contribuție însemnată la înțelegerea modului de a privi și de a scrie a singurului istoric român care a putut cuprinde în opera sa evoluția omenirii întregi. Din acest punct de vedere, credem că prelegerile vor fi citite cu interes nu numai de acei a căror meserie e de a purta războiul în toate formele sale, pentru desăvârșirea nădejdlor și năzuințelor ce se leagă de pregătirea lor.

Gheorghe I. Brătianu

I

Cea dintâi formă a spiritului militar

Anul trecut am prezentat istoria universală pe linia unor anumite idei generale.

Anul acesta voiam să fac altceva, cu o foarte mică modificare, adică introduc pe lângă materialul pe care aveam intenția să-l prezint și în care o să întâlniți deosebite capitole de istorie universală, pe lângă aceasta introduc și o linie generală, care va trece prin toate aceste capitole. O să vă arăt astfel care era la început titlul acestui curs, după aceea o să arăt care este linia generală și îndată după aceasta voi căuta chiar în prima lecție să ating subiectul.

Iată ce făgăduisem eu: să aleg un număr de biografii de oameni reprezentativi în purtarea războaielor și fiecare dintre ei să reprezinte spiritul unei epoci, și în fiecare din aceste epoci caracterul deosebitor se adună în jurul unei personalități, a cărei biografie evident că n-o s-o fac sub alte laturi, n-am să merg în domeniul tehnicii, în care n-am nicio competență, dar o să fie

partea militară în legătură cu istoria, pe care un istoric o poate cunoaște și are dreptul de a o înfățișa.

Chiar de la început, când a fost să aleg cele dintâi biografii, m-am lovit de o greutate și greutatea aceasta mi s-a învederat îndată ce am recurs la izvoarele înseși.

Pentru lectura dumneavoastră nu vă pot recomanda îndeajuns citirea izvoarelor. Pentru a cunoaște o epocă este bine să aveți contact cu omul din vremea aceea, sau cu omul cel mai apropiat de acea epocă, omul care are mai mult sau mai puțin ideile și sentimentele de atunci, care a cunoscut popoarele, cu aplecările lor și oamenii care au jucat un rol însemnat.

Și atunci mi-am zis: trebuie să am un punct de plecare de la un izvor care, chiar dacă este mai târziu, a întrebuițat izvoare contemporane, și atunci am luat reeditarea în secolul al XIX-lea a vestitei traduceri a *Vieților paralele* a lui Plutarh din Megalopolis. Ca aparență, biografiile acestea nu spun mare lucru, dar unele dintre ele pornesc de la izvoarele contemporane, de exemplu pentru Silla sau Sulla, memoriile lui se găsesc în cea mai mare parte întrebuițate în capitolul respectiv din Plutarh.

Am văzut însă foarte repede un lucru. Căutând două capitole, capitolele privitoare la Pelopida și Epaminonda – cei doi luptători tebani –, bătălia de la Leuctra și Mantinea, și înainte de acestea încă două bătălii, numai ale lui Pelopida, m-am găsit înaintea unei biografii în care se vorbește de studiile literare ale lui Epaminonda, despre familia lui Pelopida, despre

felul cum s-a organizat o conspirație, despre felul cum s-a dat o lovitură, de o stratagemă întrebuintată de unul dintre ei. De aici a rezultat un lucru. Când m-am gândit la ceea ce este mult înainte de începutul secolului al IV-lea – este epoca în care anii se coboară, încât Alexandru cel Mare vine după această epocă –, și m-am uitat la felul acesta de prezentare a biografiilor, mi-am dat seama de un lucru, anume de lucrul acela că în căutarea militarului nu-l găsești. Nici vorbă nu este de o discuție tehnică cum se poate face astăzi, în ceea privește, de exemplu, campaniile lui Napoleon I; lipsesc orice fel de lămuriri, încât nu trebuie să vă lăsați înșelați de ceea ce au scris istoricii militari cu privire la războaiele Antichității.

Nu avem raportul imediat – lucru care se întâlnește astăzi atât de des –, nu există arhive. Arhivele aparțin unei epoci foarte târzii și arhivele acestea au fost foarte multă vreme politice; arhive militare nu există nici pentru războaiele din Evul Mediu, nici pentru o parte din războaiele din timpurile moderne. Dar chiar dacă le-am avea, așa cum se vedește trecutul militar al omenirii, se vede că noi nu avem de-a face cu războinici de profesie, nici cu războinicii din timpurile noastre, care au o funcție socială bine stabilită, care au trecut prin anumite școli, au izbutit în anumite examene, au fost înaintați din grad în grad, până la o anumită vârstă rămân în cadrele armatei, care-și creează și un fel de fizionomie particulară, cum exista în Germania înainte de război, un tip al ofițerului care căuta un fel de a vorbi deosebit de felul de a vorbi obișnuit. De așa ceva

nu poate fi vorba; nu sunt oameni specializați, pregătiți, nu sunt oameni ai războiului, ci sunt oameni care într-un anumit moment ajung să conducă o luptă sau să facă un război și care a doua zi după aceasta se întorc în ceea ce numim noi viața civilă și care pe vremea aceea nu se putea numi viață civilă, ci viață omenească în totalitatea ei.

Omul putea fi luat pentru un război sau pentru alt război și trebuia să aibă o pregătire pentru orice fel de împrejurare, ceea ce poate să fie uneori rău, dar foarte deseori poate să fie foarte bine. A stăpâni conștiința sufletească a unei societăți, și prin urmare, și conștiința oamenilor care vin din această societate ca soldați, este un foarte mare avantaj, pe când atunci când consideră cineva soldatul ca un om care este născut pentru a fi de la vârsta cutare până la vârsta cutare în cadrul armatei, se poate întâmpla să-l trateze ca o cantitate abstractă și îndată ce o armată este considerată ca o adunătură de cantități abstracte, o pierzi din mână sub alt raport decât raportul mecanic.

Și atunci mi-am zis: biografiile le voi prezenta, dar în așa fel încât să se vadă cum se formează spiritul militar, apoi categoria militară și, după ce se formează categoria militară, în ce fel categoria aceasta a putut fi formată prin pregătirea militară.

Acum se vede foarte limpede ceea ce urmăresc, și odată spuse lucrurile acestea, putem intra într-o epocă foarte îndepărtată, foarte rău înțeleasă, dar de cea mai mare însemnătate, fără de care desigur că multe lucruri care se văd mai târziu ar fi sau neobservate, sau li s-ar

da o interpretare deosebită. Astfel a fost o stare de război în Antichitatea mediteraneeană, care îi cuprinde pe greci, pe romani și pe barbarii din jurul grecilor și romanilor, dar pe lângă Antichitatea aceasta mediteraneeană, mai apropiată de noi sub toate raporturile și din care venim în cea mai mare parte și din barbarii alipiți pe lângă această Antichitate mediteraneeană, care cugetă ca noi, simte ca noi și înțelege rosturile ca noi, a fost și o altă lume, care a trăit foarte multă vreme în stare de război.

Eu nu știu dacă în manualele de istorie militară cutează cineva să prezinte lucruri oarecum precizate cu privire la cealaltă Antichitate, pentru că vă spun că aceste lucruri nu se pot preciza. Ar fi o cutezanță foarte mare dacă ar încerca cineva să le înfățișeze; ceea ce se poate înfățișa este cunoștința locurilor de război, cunoștința provinciilor a căror stăpânire a fost urmărită, anumite rezultate și interese regale, care, acestea, răsar prin anumite inscripții, anumite proclamații de victorie, care, toate acestea, sunt de același fel, numai numele se schimbă. Acestea nu povestesc, n-au simțul istoric, o bătălie este ca alta, se schimbă doar numele luptătorilor și data; nu există nicio puțință de a trece dincolo de această uniformitate de ton.

Nicio bătălie din Antichitatea orientalilor, a oamenilor din Caldeea, din Asiria, din Persia, din Egipt, nicio astfel de bătălie nu poate fi povestită. Pare foarte curios, dar cu toate acestea este adevărul cel mai desăvârșit; eu am scris de mai multe ori istoria universală și

întotdeauna am căutat să revin la izvoare și impresia mea a fost aceeași.

De aceea, o bucată de vreme nu vă pot scoate un om și să spun: iată un om caracteristic, într-o localitate caracteristică, pe un câmp de bătălie ce poate fi caracterizat. Acestea nu le putem fixa. Nu putem spune că s-a dat o bătălie pe un câmp de bătălie caracterizat și că s-a câștigat în cutare împrejurare, care se poate caracteriza, o victorie.

Ne pare foarte rău că este așa, dar de ce este așa? Vă explic întâi aceasta și pe urmă trecem la greci. Noi trăim într-o epocă în care toată lumea vorbește de pace: se simte obligat oricine în vremea noastră să vorbească de pace, ca și cum ar ține într-adevăr la pace. Aceasta este concepția noastră și sunt atâtea elemente economice de salvat, sunt atâtea îngrijiri ale unei civilizații, care cu mijloacele de luptă actuale, dacă războiul se petrece într-o anumită arie, aria aceasta riscă să fie distrusă în mare parte sub raportul operelor civilizației, căci, natural, luptătorii urmăresc biruința și nu pot să țină seama de ceea ce va fi distrus.

Dar mai este un alt motiv pentru care se vorbește de pace: pentru că fiecăruia îi este frică de celălalt; dacă s-ar întâmpla să fie cineva mai deschis pentru invazie, evident că toată lumea s-ar arunca asupra lui. Dar odinioară era contrariul. Lumea trăia în ideea că pacea este un lucru întâmplător, nedorit, neutil, care nu corespunde cu sensul societății, lumea trăia în conștiința necesității absolute și continue a războiului. Oamenii trebuie să se bată, acesta era principiul.